

Альфред Теннісон

Alfred, Lord Tennyson

Англія, Британія

1809–1892

ВІДДАНИЦЯ З ШАЛОТТ

Лірична балада

З англійської переклав Микола Павлов

Вступне слово перекладача

Альфред Теннісон — один з найбільш відомих і найчастіше цитованих у світі англійських поетів; незаперечний майстер сюжету і складу вірша: слова і стилю, ритму і рими, опису та образу; яскравий і надзвичайно обдарований представник поезії вікторіанської Англії; зрештою, улюблений поет не лише британців, але й самого суверена: королева Вікторія дарувала Теннісону почесне звання придворного поета-лавреата, титул барона, місце в Палаті лордів британського парламенту, а після вічного спочинку — місце в Кутку поетів Вестмінстерського абатства.

«The Lady of Shalott» (знана в редакціях 1832 і 1842 років) належить до ранніх творів автора — так званого «середньовічного» періоду його лірики, коли сюжети для творів він черпав зі старовинних англійських епосів, зокрема, з легенд про короля Артура і лицарів Круглого столу.

На створення «The Lady of Shalott» Теннісона надихнула коротка італійська оповідь початку 13 століття у прозі «Donna di Scalotta» про трагічну історію вельможної панни Елен з Астолата (міста з англійських лицарських легенд), замкнену в вежі над річкою неподалік замку Камелот, де за переказами знаходився той самий Круглий стіл, за яким король Артур збирав легендарних лицарів.

Окрім принадного сюжету — сповненого середньовічної романтики, проникливого трагічного символізму й загадковості — елегантності твору Теннісона надає також «хвостова рима», притаманна середньовічній англійській поезії, засвоєна, у свою чергу, з латинських віршуваль 12 століття.

Вірші з «хвостовою римою» складалися з двох різних за величиною строф (перша мала більшу кількість рядків за другу), і за кожною строфою слідував «хвіст», який зазвичай був коротший за кількістю складів, ніж рядки кожної зі строф. При цьому «хвостові» рядки римувалися лише між собою, але не римувалися з рядками строф. Рядки ж кожної строфи були заримовані однаково, проте в кожній з двох строф по-своєму. Отже, схематично римування в «The Lady of Shalott» можна зобразити як AAAABCCСВ.

Willows whiten, aspens quiver, Little breezes dusk and shiver Thro' the wave that runs for ever By the island in the river Flowing down to Camelot.	Верби журяться похилі, Тріпотять осики білі, Грають вітри легкокрилі І женуть одвічні хвилі Аж до замку Камелот.
Four grey walls, and four grey towers, Overlook a space of flowers, And the silent isle imbowers The Lady of Shalott.	А понад квітковим ложем – З веж і мурів огорожа, Мов приставлена сторожа До Відданиці з Шалотт.

Слід сказати, що саме через «хвостове римування» «The Lady of Shalott» є важким твором для перекладу: приміром, розмаїття його рими й ритміки практично не піддається відтворенню мовами з фіксованим наголосом (італійська, французька, польська тощо). Втім, це аж ніяк не означає, що «The Lady of Shalott» легко перекладається мовами з рухомим наголосом. Аналітична, надзвичайно компактна англійська мова (здебільшого короткі слова, рідкісні випадки додавання закінчень або суфіксів, можливість редукування звуків задля збереження ритму, визначення граматичної категорії за допомогою лише контексту тощо) створює неабиякий виклик для перекладачів на ті мови, які не можуть «похвалитися» такою стислістю форм. Більша довжина слів, необхідність додавати префікси, суфікси, закінчення відмінку, роду і числа (як в українській мові), а в деяких мовах — пост-позиційні артиклі (як у румунській чи болгарській) ставлять перед перекладачами на такі мови вкрай непросте завдання «вмістити» і «заримувати» розлогу думку і детальне, динамічне описання образу чи події в короткий рядок на 5 або 6 складів. Саме тому французькі, італійські чи польські версії цієї балади — це вірші з цілковито іншою структурою та ритмікою, а румунські й болгарські переклади — це фактично прозові перекази.

А тимчасом прагненням кожного перекладача є щоб у цільовій мові вірш залишався *віршем* і звучав так само природно, легко й мелодійно, як в оригіналі — без збитків для техніки римування, ритміки, сюжету, ідеї і, звісно, образів. Інакше при вимушеному, неприродному для мови перекладу доборі лише коротких слів, вийде немилозвучна (дарма, що ритмічна) языколомка; а при нехтуванні образами оригіналу на догоду рими ризикуємо отримати щось неадекватне. Приміром, у російському перекладі в перших же рядках читаємо: «По обе стороны реки во ржи синеют васильки» (тут бракує хіба що «девок в сарафанах і кокошниках»). Слід сказати, що переклад виконав К. Бальмонт, саме тому й викликає подив таке спотворення середньовічної *англійської* образності. А через російську версію назви твору (а відтак — імені головної

дійової особи) маємо навіть спотворений сюжет: не зрозуміло, чим керував-ся перекладач, «охрестивши» титульну героїню «Волшебница Шалотт» (?!). Невже можна виправдати таку велику жертву смыслом і основним образом твору на догоду самому лиш ритму й римованості аж одного рядка? Назву ост-рова чомусь перетворено на ім'я (чи, може, це прізвище?) зачаклованої діви, а саму діву, яка роками сидить перед свічадом за кроснами і жде свого лицаря, вчинено чаклункою (!). То це вона *сама* себе зачаклювала? Чи то була помста іншої чарівниці?... Такий ерзац і фольклорних реалій, і самих смислів оригіна-лу явно недоречний.

«The Lady of Shalott» — стилізована композиція, написана у XIX столітті, але засобами зі значно давнішої епохи. Саме тому ми не знайдемо в цій бала-ді розкриття глибин внутрішнього світу персонажів, прихованих підтекстів, конфлікту характерів; цей твір точно не назвеш психологічним. Він вабить іншим: ранньосередньовічною таємничістю, багатим символізмом, своїм «словесним живописом», високою естетикою і творчим смаком, і не в останню чергу — своєрідною структурою віршованого тексту.

Наважмося окреслити «The Lady of Shalott» як «твір-музей» (про такі кажуть: «Так уже ніхто не пише»). І справді, вже ніхто не створить другу «The Lady of Shalott», але не *це* робить її унікальною. На відміну від експонатів статичних, ця композиція упродовж двох століть живе не лише сама в собі, але й у багатьох інших творах: надихає на створення нових, живить уяву числен-них митців, так довго привертаючи їхню увагу. Цитати з цієї балади, її сюжет та глибоко символічні образи (аж до асоціацій з біблійними сюжетами) — від часу першої публікації і донині — широко використовуються як основні теми чи алюзії в багатьох творах мистецтва: живописі, літературі, музиці, зрештою, аж до сучасної теле- і кіноіндустрії.

Усе це й заохотило перекладача обрати баладу Теннісона для відтворен-ня її українською мовою — чудовою і невичерпно багатою, якій підвладно передати навіть такий складний іншомовний твір в усій смисловій, художній і структурній повноті.

На суд читача подано перший український переклад «The Lady of Shalott» — «Відданиця з Шалотт». У назві в українській версії до життя повернуто старо-винне українське слово «відданиця», яке — окрім суто «технічної» зручно-сті з погляду кількості складів і синтаксичної валентності, та й окрім власне його застарілості, що теж служить меті перекладу — має в собі той зміст, який є наскрізною темою твору: зачаклована діва роками сидить перед свічадом за кроснами і жде свого лицаря.

And sometimes thro' the mirror blue	То шéрег лицарів минав,
The knights come riding two and two:	Та серед них ще не бував
She hath no loyal knight and true,	Такий, щоб серце й руку дав
The Lady of Shalott.	Відданиці з Шалотт.

Широту словника «The Lady of Shalott» й естетичну вмотивованість його використання не можливо не помітити. Тож словарний склад перекладу ви-магав такої самої розмаїтості, як в оригіналі, і мав відповідати його стилістиці й художності. Цій меті якнайкраще послужив багатий «реквізит» з українських

історизмів, архаїзмів, експресивно забарвлених і книжних слів — із проникненням до глибин їхньої семантики та ознак стилю. Відтак у перекладі застосовано чимало нині рідковживаних, стилістично маркованих слів і словоформ, які дуже сприяють відтворенню атмосфери оригіналу — мовної, емоційної, часової і жанрової: *вєрвиці*, *круг* (у значенні *довкола*), *тріпотіти*, *глас*, *песо*, *нурт*, *плин*, *шєрег*, *узори*, *іскрини*, *тарч* (*щит*), *звід* (у значенні *склепіння*), *озорювати*, *срібlistий*, *огнистий*, *свічадо*, *люстро*, *лад* (у значенні *настрій*), *крóсна*, *ректи*, *ятрити*, *страшливо*, *хитаний*, *змрок* (*темрява*), *зрок* (*погляд*), *відп'ясти* [*човна*], *хистко*, *журливий*, *померклий*, *зір* (у значенні *погляд*), *вид* (у значенні *обриси*), *мріти* (у значенні *ледве видіти*, *мерехтіти*), *тишина*, *владці* (*вельможі*), і власне — *відданиця*. Але окрім використання *допомоги цих слів* була й інша мета: за посередництвом перекладу *допомогти цим словам* повернутися до вжитку, надати їм колишнього «дихання» у мові, нагадати читачам про їх існування у призабутих значеннях або контекстах. Адже роль перекладу, як відомо, полягає не лише в удоступненні іншомовного твору для цільової аудиторії, але й у розвитку самої мови перекладу.

Отже, через 200 років після створення, «*The Lady of Shalott*» уперше виходить друком українською.

Ця перекладацька праця — вияв шани визначному творчому доробку Альфреда Теннісона; невичерпному багатству мов перекладу й оригіналу; і, нарешті, шани кожному перекладачеві, який прагне «перекласти неперекладне».

Микола Павлов,
автор перекладу

Про перекладача

Микола Павлов народився 1976 р. в Києві, випускник Національного університету ім. Тараса Шевченка (факультет іноземної філології та Інститут міжнародних відносин за спеціальністю міжнародне право). Український адвокат, Заслужений юрист України, президент спеціалізованого адвокатського об'єднання — «Укрінюрколегія», викладач Дипломатичної академії при МЗС України. Серед улюблених зацікавлень — художній переклад. Перекладає прозові та поетичні твори на та з англійської, німецької, французької, італійської, іспанської, португальської, польської мов.

Автор першого українського перекладу найвідомішої п'єси Бернарда Шоу «Пігмаліон», який вийшов друком уперше в журналі «Всесвіт» 1999 р. У 2000 р. «Пігмаліон» з великим успіхом інсценізований Національним театром ім. Івана Франка, також завоював прихильність глядачів і професійних театральних критиків.

Джон Вільям Вотеґаус. Відданиця з Шалотт (1888).

Part I

On either side the river lie
Long fields of barley and of rye,
That clothe the wold and meet the sky;
And thro' the field the road runs by
To many-tower'd Camelot;

And up and down the people go,
Gazing where the lilies blow
Round an island there below,
The island of Shalott.

Willows whiten, aspens quiver,
Little breezes dusk and shiver
Thro' the wave that runs for ever
By the island in the river
Flowing down to Camelot.

Four grey walls, and four grey towers,
Overlook a space of flowers,
And the silent isle imbowers
The Lady of Shalott.

Частина I

Де річка і поля без меж
Із збіжжя стиглого мереж,
Там шлях між схилів узбереж
Веде до старовинних веж,
Що в замку Камелот.

Ідуть ним вєрвиці людей
Й не можуть відвести очей
Від цвіту дивного лілей
Круг острова Шалотт.

Вєрби жўряться похилі,
Тріпотять осики білі,
Грають вітри легкокрилі
І женуть одвічні хвилі
Аж до замку Камелот.

А понад квітковим ложем —
З веж і мурів огорожа,
Мов приставлена сторожа
До Відданиці з Шалотт.

By the margin, willow veil'd,
Slide the heavy barges trail'd
By slow horses; and unhail'd
The shallop flitteth silken-sail'd
 Skimming down to Camelot:

But who hath seen her wave her hand?
Or at the casement seen her stand?
Or is she known in all the land,
 The Lady of Shalott?

Only reapers, reaping early
In among the bearded barley,
Hear a song that echoes cheerly
From the river winding clearly,
 Down to tower'd Camelot:

And by the moon the reaper weary,
Piling sheaves in uplands airy,
Listening, whispers "'Tis the fairy
 Lady of Shalott."

Part II

There she weaves by night and day
A magic web with colors gay.
She has heard a whisper say,
A curse is on her if she stay
 To look down to Camelot.

She knows not what the curse may be,
And so she weaveth steadily,
And little other care hath she,
 The Lady of Shalott.

And moving thro' a mirror clear
That hangs before her all the year,
Shadows of the world appear.
There she sees the highway near
 Winding down to Camelot:

Коні там здовж берегів
Тягнуть бάρки вантажів,
І під подувом вітрів
Парусні човни між нив
 Мчать до замку Камелот...

Та бачив хтось її, чи ні
Хоч раз в самотньому вікні?
Чи знає хтось в тій стороні
 Відданицю з Шалотт?

Лиш женцям, які виходять
До ланів, де жито родить,
На світанку спів доходить,
І луна його доводить
 Аж до замку Камелот.

Вже і місяць виглядає,
Жнець останній сніп складає
І шепоче: «Це співає
 Зачарована з Шалотт...»

Частина II

Був глас її — ткала щоб вона
Закляте плесо полотна:
І не уникнути їй зла,
Якщо побачить із вікна
 Далекий Камелот.

Не відає вона про те,
Що за біда на неї жде —
Тому і день, і ніч пряде
 Відданиця з Шалотт.

У дзеркалі, що на стіні,
Мов світу марева скляні,
Для неї бігли ночі й дні:
Виднівся шлях удалині
 До замку Камелот,

There the river eddy whirls.
And there the surly village-churls
And the red cloaks of market girls,
Pass onward from Shalott.

Sometimes a troop of damsels glad,
An abbot on an ambling pad,
Sometimes a curly shepherd-lad,
Or long-hair'd page in crimson clad
Goes by to tower'd Camelot;

And sometimes thro' the mirror blue
The knights come riding two and two:
She hath no loyal knight and true,
The Lady of Shalott.

But in her web she still delights
To weave the mirror's magic sights,
For often thro' the silent nights
A funeral, with plumes and lights
And music, went to Camelot:

Or when the moon was overhead
Came two young lovers lately wed;
«I am half sick of shadows,» said
The Lady of Shalott.

Part III

A bow-shot from her bower-eaves,
He rode between the barley-sheaves,
The sun came dazzling thro' the leaves,
And flamed upon the brazen greaves
Of bold Sir Lancelot.

A red-cross knight for ever kneel'd
To a lady in his shield,
That sparkled on the yellow field,
Beside remote Shalott.

Змінявся нуртом плин ріки,
Плелись похмуро рільники,
Вертали з ярмарку жінки
Від острова Шалотт,

То йшов веселий гурт дівчат,
То легінь, сповнений принад,
То паж, убраний у шарлат,
На шкапі брів старий абат
До замку Камелот;

То шéрег лицарів минав,
Та серед них ще не бував
Такий, щоб серце й руку дав
Відданиці з Шалотт.

Вона узóрами плела
Що в люстрі бачити могла:
І як хода жалóбна йшла,
І по́дзвін, що луна несла
Від замку Камелот,

Вночі — закоханих двох тінь
Й відлуння їхніх шепотінь...
Та мала досить тих видінь
Відданиця з Шалотт.

Частина III

Аж ось поблизу замку стін,
Між нив і квітчаних рівнин,
У сяйві сонячних іскрин
На латах – верхи їхав він:
Відважний Ланцелот.

На та́рчі образ він носив:
Коліно лицар прихилив
До дами серця, – що виднів
Немов на весь Шалотт.